

Tomislav BILIĆ

***Ostava srebrnog novca 15. i 16. st. iz Bukove kod Virovitice /
A hoard of 15th and 16th c. silver coins from Bukova near Virovitica.***

Katalozi i monografije Arheološkoga muzeja u Zagrebu /
Musei Archaeologici Zagrabienensis Catalogi et Monographiae, VIII

Izdavač: Arheološki muzej Zagreb

Zagreb, 2010., 291 str., paralelni hrvatski i engleski tekst

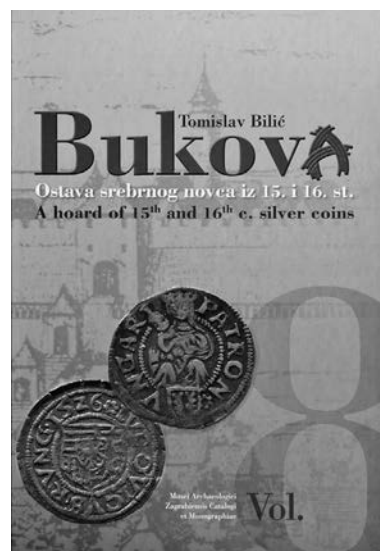
ISBN 978-953-6789-57-3

Cijena: 150,00 HRK

U seriji luksuzno opremljenih knjiga, koju izdaje Arheološki muzej u Zagrebu, izašla je i jedna od Tomislava Bilića, kustosa numizmatičke zbirke u tome muzeju. U njoj je objavljena analiza sačuvanog dijela sadržaja velike ostave srebrnog novca iz završetka srednjeg i početka novog vijeka (u srednjoeuropskoj perspektivi) iz Bukove kod Virovitice. Već na samom početku uočljivo je da naslov na prednjoj korici knjige glasi *Bukova. Ostava srebrnog novca iz 15. i 16. st.*, dok na prvoj unutrašnjoj stranici glasi *Ostava srebrnog novca 15. i 16. st. iz Bukove kod Virovitice*. Različiti naslovi iste knjige stvaraju dvojbu oko budućeg navođenja u literaturi, a ja sam se opredijelio za drugi naslov, jer je ponovljen u katalogizaciji istaknutoj u publikaciji.

Iako knjiga ima vrlo veliki format i broj stranica, već njezino spontano otvaranje po sredini, a zatim sve užurbanije listanje naprijed-natrag, potencijalnog čitatelja na kraju pretvaraju u nervoznog pretražitelja koji pomišlja da mu se pričinjava to što ne može naći uobičajen (ili normalan) tekst za čitanje, da bi na početku knjige ipak naišao na manji broj takvih stranica (str. 9-25). I tih nešto stranica suvislih za čitanje su na hrvatskom i engleskom jeziku u paralelnim stupcima i u kombinaciji s pet dijagrama, četiri karte i plana i jednom tabelom, što velikim praznim površinama dodatno smanjuje opseg ionako kratkog teksta. Na kraju knjige nalazi se i deset tabla s fotografijama izabranih primjeraka novca (str. 282-291). Najveći dio knjige (str. 26-281) zapravo ispunjava katalog 5339 primjeraka novca obrađenih računalnim NUMIZ programom, tako da je svaki primjerak donesen zasebno sa svojim inventarnim brojem, metričkim podacima (promjer, težina i os) i stupnjem očuvanosti, i to slovima iste veličine kao osnovni opis s čak međusobnim razmakom, bez obzira s koliko stotina istih primjeraka bio zastupljen neki tip ili emisija za određenu godinu. Na primjer, novac ugarsko-hrvatskog kralja Matije Korvina zastupljen je s 1680 primjeraka, od čega 696 istih primjeraka pripada emisiji kovnice Kremnitz i kovničaru Peteru Scheideru, ali je njihov prikaz zauzeo čak 28 stranica (str. 109-136, br. 1752-2348). Ili, novac hrvatsko-ugarskog kralja Vladislava II. je zastupljen s 1739 primjeraka, od čega 443 ista primjerka emisije također kovnice Kremnitz i kovničara Hansa Thurza, a njihov je prikaz zauzeo 21 stranicu (str. 148-168, br. 2584-3027). Takvim izlaganjem knjiga više sličí financijskom obračunu nekoga trgovačkog centra, a ne stručnoj ili znanstvenoj monografiji. To ne bi bio problem da je takva obrada ostala na razini računalne katalogizacije za potrebe tog muzeja, koja se uvijek može otiskati u ograničenom broju primjeraka za vanjske potrebe (i to na jeftinijem papiru koji se poslije može upotrijebiti u druge svrhe), a ne u skupocjenoj knjizi velikog formata s tvrdim koricama i stranicama najfinijeg papira (tzv. *Kunstdruck*), koja je predstavljena kao stručno i znanstveno djelo.

Na početku knjige nalazi se predgovor Ante Rendića Miočevića, koji je kao ravnatelj Arheološkog muzeja u Zagrebu (istina tada na odlasku, ali je tu dužnost vršio 30 godina) bio njezin urednik, tako da je broj stranica koje

se mogu normalno čitati povećan čak za dvije (str. 7-8). Iako se nije nikad bavio numizmatikom ni srednjim vijekom, A. Rendić-Miočević očito samog sebe drži mjerodavnim da može dati visoku ocjenu toga djela. Urednik afirmativno predstavlja T. Bilića kao svestranog i sposobnog arheologa koji je u isto vrijeme u stanju pisati o nautici na osnovi zvijezda i mitološkoj geografiji s jedne, i numizmatici s druge strane. Zato prešućuje nezgodnu ili neugodnu, ali važnu činjenicu da T. Bilić kao diplomirani arheolog dvopredmetne studijske grupe (drugi mu je studijski predmet bila Povijest) na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, nije uopće slušao predavanja i položio ispit iz antičke numizmatike (obvezne jednopredmetnim arheolozima, ali i dvopredmetnima na Sveučilištu u Zadru), ali je usprkos tome kao neuk ili samouk bez ikakvih referenci doslovno namješten kao kustos zagrebačkog Arheološkog muzeja, i to upravo numizmatičke zbirke (kao da je namještenje na dužnost kustosa u tom zagrebačkom muzeju u takvim okolnostima isto što i zbrinjavanje socijalnog slučaja u proletarijatskoj zagrebačkoj četvrti Kustošiji), a danas je čak pročelnik tog odjela. I to se sve događa početkom 21. stoljeća u muzeju koji se posebno ponosi svojim čuvenim arheologom, posebno numizmatičarom i ravnateljom Josipom Brunšmidom, a koji je još krajem 19. stoljeća, kao profesor arheologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, uveo obvezna predavanja i seminare iz antičke numizmatike.

Zaposlivši se u takvim okolnostima u Arheološkom muzeju u Zagrebu, T. Bilić je karijeru u numizmatici započeo pod mentorstvom Ivana Mirnika, koji je tu kao numizmatičar radio blizu 40 godina, pa je sasvim logično da je imao presudan utjecaj na metodološki pristup T. Bilića u toj knjizi. I. Mirnik je, nasuprot Duji Rendiću-Miočeviću – svome profesoru antičke numizmatike na Odsjeku za arheologiju na Filozofskom fakultetu i dugogodišnjem ravnatelju u Arheološkom muzeju u Zagrebu, koji je numizmatiku shvaćao kao humanističku znanstvenu disciplinu, a sâm novac kao prvorazredni povijesni izvor (o čemu je napisao dugačku seriju jedinstvenih i vrijednih studija i rasprava) – otišao u drugi smjer i počeo numizmatiku sve više shvaćati kao informacijsku znanost. Dakle, poput muzeologije, bibliotekarstva, arhivistike, dokumentaristike i slično – ako to uopće mogu biti ili ikad postati znanstvene discipline. To se moglo vidjeti već iz njegovog magistarskog rada posvećenog numizmatici, kojeg je obranio na Katedri za muzeologiju Odsjeka za informatologiju Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu¹ (prije nego što je studij informatologije odatle dragovoljno, s oduškom prepušten Filozofskom fakultetu). Takav je pristup još više došao do izražaja u njegovoj doktorskoj disertaciji o ostavama novca na tlu tadašnje Jugoslavije od predrimskog doba do čak 19. stoljeća, u kojoj je prema objavljenoj literaturi donio informativni katalog ostava s osnovnim podacima o njihovom sadržaju, ali bez znanstvene analize, a pogotovo rasprave. To što je svoju disertaciju obranio na Sveučilištu u Londonu, a objavio u *British Archaeological Reports International Series* u Oxfordu² (što tada nije bilo ništa prestižno, jer su izdanja bila šapirografirana na jeftinom papiru), samo govori o kriteriju tamošnjih profesora koji dijele doktorate strancima pod uvjetom da im oni serviraju skupljene i sistematizirane podatke do kojih oni, zbog jezične barijere i pristupa lokalnim publikacijama, ne mogu lako doći.

Druga okolnost koja je I. Mirnika trajno odredila kao numizmatičara – a mogla bi i T. Bilića, sudeći prema predstavljenoj knjizi, ali još više prema dosad objavljenim katalozima o medaljama i suvremenom novcu (u suautorstvu

¹ I. MIRNIK, *Tradicija numizmatičkog istraživanja u Hrvatskoj, s dodatkom Bizantski i noviji novac u stalnoj izložbi numizmatike u Arheološkom muzeju u Zagrebu*. Magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Zagreb, 1974.

² I. MIRNIK, *Coin Hoards in Yugoslavia*. U: *British Archaeological Reports International Series* 95, Oxford, 1981.

s mentorom)³ – jest karakter i sadržaj samog Numizmatičkog odjela u Arheološkom muzeju u Zagrebu. Naime, 1939. Narodni muzej u Zagrebu prestao je postojati, tako da se Arheološko-historički odjel osamostalio u Arheološki muzej u kojem su privremeno ostale zbirke iz mladih povijesnih razdoblja. Na izdvajanju samostalnog Povijesnog muzeja radilo se tijekom Drugog svjetskog rata, ali je taj pokušaj propao (zbog tragične smrti Držislava Švoba), tako da je tek 1951. stvarno osamostaljen Povijesni muzej Hrvatske (a upravo je u međuvremenu u Arheološki muzej dospjela ostava iz Bukove). Tada je došlo do podjele muzejskog inventara na način da predmeti zaključno s ranim srednjim vijekom pripadnu Arheološkom, a oni od razvijenog srednjeg vijeka do suvremenog doba Povijesnom muzeju Hrvatske. Jedino je numizmatička zbirka ostala cjelovita i pripala je Arheološkome muzeju. Najmanji je problem što su u tom muzeju ostale ili u međuvremenu dospjele zbirke novca iz kasnoga srednjeg, pa čak i ranoga novog vijeka (posebno ako je riječ o primjercima s arheoloških iskopavanja ili o ostavama kao nedjeljivim cjelinama kakva je i ona iz Bukove). Problematično je to što su u muzeju ostale velike zbirke novovjekovnog i modernog metalnog novca i papirnatih novčanica raznih suvremenih država, umjetničkih medalja, kršćanskih hodočasničkih medalja i krunica, veterinarskih pasjih markica, vojnih odlikovanja, žetona raznih namjena, značaka, utega i slično. Tijekom radnog vijeka I. Mirnika, numizmatička se zbirka uzastopno povećavala otkupima i donacijama takvih predmeta (često sasvim suvremenih), a on je o tim, za arheologiju često bizarnim temama, objavljivao mnogobrojne članke i kataloge, što se najbolje vidi iz njegove bibliografije⁴. Tako je Arheološki muzej u Zagrebu na polju numizmatike ne samo izašao iz vremenskih i sadržajnih okvira kojima bi se trebao baviti, čime opterećuje i financijski slabi svoj izvorni i primarni zadatak, nego je preuzeo djelatnost i preotima predmete, odnosno potencijalne izložke, drugim zagrebačkim muzejima – Hrvatskom povijesnom muzeju, Muzeju za umjetnost i obrt, Muzeju grada Zagreba i Muzeju suvremene umjetnosti.

Iako je I. Mirnik u *Vjesniku Arheološkog muzeja u Zagrebu* desetljećima imao dužnost „tehničkog urednika“ (o čijoj kvaliteti rada svjedoči staromodno oblikovanje časopisa, loš tehnički prijelom teksta posebno na prvoj stranici svakog članka, mnoštvo pogrešaka, propusta i osnovnih neujednačenosti, loših i nejasnih reprodukcija, ilustracija i neprikladnog načina citiranja literature) i „zamjenika glavnog urednika“ (kao da je riječ o nekom dnevnom novinskom listu, a ne o godišnjaku koji je često izlazio kao dvobroj, odnosno za dvije godine i to opet sa zakašnjenjem tijekom treće), što znači da je u tom časopisu mogao raditi što je htio, srećom je bio dovoljno razuman da sadržaj poštedi objava gore navedenih tema. Zato je u *Vjesniku Arheološkog muzeja u Zagrebu* objavio seriju članaka o ostavama novca od predrimskog doba do 18. stoljeća, upravo na način na koji je to napravio njegov učenik i nasljednik T. Bilić u svojoj knjizi o ostavi iz Bukove. Iako su Mirnikovi radovi o numizmatici u tom časopisu gotovo u pravilu ocijenjeni kao izvorni znanstveni (a nije teško pogoditi tko je davao tu ocjenu), oni su zapravo samo stručni ili pregledni radovi u kojima su primjerci novca uglavnom samo točno determinirani prema postojećim katalogima. Samo to i ništa više. Svaka dublja znanstvena analiza i iz nje proizašli zaključci uglavnom su izostali. Zbog toga nije ništa neobično da je upravo I. Mirnik bio recenzent Bilićeve knjige, odnosno jamac njezine struč-

³ I. MIRNIK - T. BILIĆ - M. NAĐ, *Stjepan Divković: Retrospektiva. Medalje i novac*. Arheološki muzej u Zagrebu, Hrvatski novčarski zavod, Zagreb, 2012. – T. BILIĆ - I. MIRNIK - M. NAĐ, *Dva desetljeća hrvatske kune*. Arheološki muzej u Zagrebu, Hrvatska narodna banka, Zagreb, 2012. Iako je Stjepan Divković, čija umjetnička djela autori predstavljaju u prvom katalogu, rođen 1961., a hrvatska moneta *kuna* koju predstavljaju u drugom katalogu (ponovno) uvedena nedavne 1993., I. Mirnik je na internetskoj stranici Hrvatske znanstvene bibliografije te kataloge svrstao u znanstveno područje arheologije! Tu je svaki komentar suvišan.

⁴ T. BILIĆ, Ivan Mirnik - bibliografija, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, ser. 3, sv. 45, Zagreb, 2013, str. 15-35.

ne i znanstvene vrijednosti za objavu. (Navođenje povjesničarke-medievistice Marije Karbić kao drugog recenzenta vjerojatno je samo formalno pokriće za mali broj suvislih stranica teksta.)

Sve znanstvene nedostatke I. Mirnik je nadoknadio umnožavanjem broja stranica kataloga novca (načinom u kojem ga slijedi i njegov učenik i nasljednik T. Bilić u predstavljenoj knjizi) i gomilanjem literature, najčešće one kojoj je on sâm autor. I u načinu navođenja literature i korištenja iste, među prvima se od hrvatskih arheologa opredijelio za način kakav nije tradicionalno uobičajen u humanističkim znanostima u Europi, nego u onima koje su definirane kao informacijske, a postupno ga je nametnuo svima u *Vjesniku Arheološkog muzeja u Zagrebu*. Međutim, i njegov način informatičkog citiranja u mnogočemu je specifičan, pa o njemu treba nešto reći, jer ga je dobrim dijelom prihvatio i T. Bilić u predstavljenoj knjizi. U bibliografiji se svako pisano djelo navodi sljedećim redosljedom: Iza punog prezimena autora je inicijal imena i godina izdanja, tako da prezime i godina predstavljaju kraticu za citiranje u tekstu. Prezime je napisano velikim slovima i razdvojeno je zarezom od inicijala imena (kao da puno ime nije važan podatak, pogotovo ako su zastupljeni autori s istim prezimenom ili čak istim inicijalom imena), koje od godine nije odvojeno zarezom. Tek poslije toga slijedi crtica odnosno naslov djela, a zatim ostali podatci – kao ime serije i časopisa – najčešće u kraticama, i to u kurzivu (pa makar bilo riječ o kratici od svega dva slova). Moglo bi se raspravljati o tome je li ispravno u kurzivu donositi naslove samo knjiga ili glavne naslove svih djela bez obzira kojeg karaktera oni bili, jer su ipak to glavne odrednice. Međutim, prema Mirnikovom kriteriju kurziv je privilegiran samo za naslove knjiga, ali ne i za one objavljene u nekoj seriji – one se tretiraju ravnopravno s člancima u časopisima i novinskim listovima (čak i ako se serija, na primjer, zove *Monumenta archaeologica*)! Dalje, poslije kratica serija i časopisa ne dolazi mjesto izdanja, jer su ti podatci zajedno s kraticama doneseni u popisu na kraju tog časopisa, što otežava određenje posebno ako su članci u separatnom obliku. Brojevi serijskih publikacija u kojima su objavljeni članci u bibliografiji se navode isključivo indijskim oznakama, čak i u slučajevima kada su one izvorno rimske. (Usprkos tome, I. Mirnik je brojeve *Vjesnika Arheološkog muzeja u Zagrebu* na koricama i naslovnim stranicama uporno donosio rimskim oznakama.) Umjesto uobičajenih zarezova, koji razdvajaju pojedine stavke, nalaze se razni znakovi, tako da uzastopno i zbijeno navođenje broja, godine i stranice podsjeća na matematičke zadatke (proizvoljno odabran primjer: *51-1/2004 (2005):93-126*). Pa čitatelj neka rješava. Na literaturu u glavnom tekstu nema pozivanja u zasebnim bilješkama s odgovarajućim brojem u podnožju ili na kraju (*fussnote* i *endnote*), nego u zagradama unutar rečenica, a prezimena autora ponovno se u potpunosti donose velikim slovima. Takvim se načinom pozivanja, posebno s više navedenih radova umetnutih u pola rečenice, opterećuje tekst i otežava čitanje. Sve u svemu, učestalo navođenje vlastitih radova, odnosno prezimena velikim slovima u tekstu, omogućava iskazivanje narcisoidnosti određene osobe, kao što sprječavanje navođenja naslova znanstvenih knjiga drugih autora kurzivom (jer su objavljene u nekoj seriji!) pokazuju frustracije onoga koji takva djela nema ili su sadržajem istovjetna predstavljenoj Bilićevoj knjizi.

Kao i njegov učitelj, i T. Bilić je postao marljivi i pedantni, u determinaciju na osnovi numizmatičkih kataloga dobro upućeni i spretni, ali znanstvenim rezultatima neplodni numizmatički informatičar koji je u stanju, poput nekog uredskog činovnika (ili strastvenog filatelista ili numizmatičara kolekcionara), sve posložiti na svoje mjesto. Ali usprkos dobrim uvjetima rada (riječ je o stalnom radnom mjestu u muzeju dobro opremljenom numizmatičkom literaturom i s numizmatičkom zbirkom koja je po bogatstvu među prvih deset u Europi i svijetu), od toga dalje, u znanstvenom pogledu, nije ništa posebno ozbiljno

uspio napraviti. Barem ne u predstavljenoj knjizi. Možda serije novca u ostavi iz Bukove idu u one teme o kojima se ne može ništa bitno novo zaključiti, pa jedino što preostaje jest njihov stereotipni katalog. Ali, je li u takvoj situaciji taj katalog uopće potrebno objavljivati kao gigantsku knjigu (umjesto sažetog članka u časopisu) na čijoj velikoj većini stranica nema ništa za čitanje? Ispada da nju mogu čitati samo ljudi koji pate od nesаницe, pa da umjesto imaginarnih ovaca prebrojavaju stare novce.

A sada treba nešto reći i o samom sadržaju ostave iz Bukove i povijesnom kontekstu u kojem je ona skrivena, jer je upravo tu autor, kao profesionalni povjesničar, zakazao već na samom početku (str. 14): *Ostava iz Bukove svjedoči o vjerojatno najtežem razdoblju hrvatske povijesti, razdoblju u kojem su Osmanlije prodrle na zapad, gotovo u potpunosti uništivši Kraljevine Hrvatsku i Slavoniju. Nakon Mohačke bitke 1526. godine Hrvatsko-Ugarska država razdirana je unutrašnjim sukobom između pristaša Ferdinanda Habsburškog i Ivana Zapolje. Taj sukob trajao je, s većim ili manjim intenzitetom, od 1527. do 1538. godine, kada je mirom u Velikom Verdunu konačno zaključen.* Samo u tih par rečenica autor demonstrira spektar svoga čednog znanja, pa se to mora prokomentirati u svakoj stavci.

Prvo, naziv *Hrvatsko-Ugarska država* za personalnu uniju Ugarskog i Hrvatskog Kraljevstva spoj je koliko sirovoga hrvatskog nacionalizma ili patriotizma toliko i nerazumijevanja personalnih unija ravnopravnih teritorijalno-političkih cjelina u srednjem vijeku, preko dinastijskih vjenčanja i nasljednog prava. Nasuprot tome nazivu, krajem 19. i početkom 20. stoljeća su hrvatska romantičarska i mađarska hegemonijska, a tijekom 20. stoljeća srpska centralistička i jugoslavenska komunistička historiografija, iz aktualnih političkih i ideoloških razloga negirali Hrvatsku kao ravnopravnu članicu i tu teritorijalno-političku uniju tendenciozno pogrešno nazivali isključivo Ugarskim Kraljevstvom, usprkos stvarnoj punoj tituli njezinih vladara u mnogim poveljama, dvostrukoj krunidbi, dinastijskim promjenama na prijestolju, političkoj individualnosti Hrvatske (Hrvatski sabor i banska čast i dužnost), postojanju hrvatske krune do početka 15. stoljeća. Ipak, s obzirom na to da je ugarska (mađarska) dinastija Arpadovaca bila prva i najduža dinastija koja je vladala personalnom unijom Ugarske i Hrvatske s Dalmacijom, da je prijestolje bilo u Budimu, da se Ugarska u poveljama uvijek stavlja ispred Hrvatske, za tu je teritorijalno-političku cjelinu najprimjereniji naziv Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo, a ne nekakva *Hrvatsko-Ugarska država* kakvom ju zamišljaju T. Bilić i njemu slični.

Drugo, država je nepoznat pojam i neprimjeren naziv za srednjovjekovne feudalne teritorijalno-političke cjeline u Europi (pa tako i one s početka 16. stoljeća), jer one nisu imale centralnu vlast i jasno definirane granice kao antičke i moderne države, nego su bile organizirane prema hijerarhijskoj piramidi s vazalnim odnosom velikaša i regionalnih vladara različitog statusa (ali i stupnja lojalnosti) prema višoj i konačno vrhovnoj (carskoj) vlasti. Iznimka je Bizantsko Carstvo, kao nasljednica Istočnog Rimskog Carstva, i njegovi gradovi na istočnoj i sjevernoj jadranskoj obali, od kojih će se kasnije osamostaliti i razviti Venecijanska i Dubrovačka Republika.

Treće, 1526. je zbog osmanske pobjede na Mohaču zaista bila teška godina, ali mnogo više za Ugarsku nego Hrvatsku, jer su Turci – Osmanlije nezauzavljivo napredovali Panonskom nizinom. Sljedeća, 1527. bila je presudna, ali i katastrofalna za Hrvatsku. Početkom te godine hrvatsko je plemstvo na Saboru u Cetingradu definitivno raskinulo personalnu kraljevsku uniju s Ugarskom i izabralo austrijske Habsburgovce za svoje vladare. U proljeće te godine Osmanlije su osvojili strateški važne gradove Obrovac i Udbinu, odnosno porječje Zrmanje, Krbavu i Liku, te na taj način presjekli kopnenim putem suženu Hrvatsku na dva dijela. U prosincu iste godine Osmanlije su osvojili Jajce, što

je izazvalo napuštanje ili predaju preostalih gradova Jajačke banovine – Grebena, Zvečaja, Banje Luke, Livača i Vrbasa. Tako su Osmanlije zavladali cijelim porječjem Vrbasa i učvrstili se na desnoj obali Save između Dubice i Doboja, što je omogućilo osvajanje lijeve obale deset godina kasnije.

Četvrto, unutarnji sukob između Ferdinanda Habsburškoga i Ivana Zapolje razdirao je na prvom mjestu Slavoniju, jer se slavonsko plemstvo (inače etnički dosta heterogeno) priklonilo većini ugarskog plemstva, pa je na Saboru u Dubravi kod Čazme 1527. (svega nekoliko dana poslije Sabora u Cetingradu) uglavnom stalo uz Zapolju kojem su Osmanlije bili saveznici. Hrvatsko plemstvo, koje je stalo uz Habsburgovce, moralo je u isto vrijeme izravno ratovati protiv Osmanlija i Zapoljinih pristaša u Slavoniji. Mirom u Velikom Varadinu 1538. zaključen je mir između sukobljenih strana, ali na način da je slobodni dio Hrvatskog Kraljevstva ostao pod Ferdinandom Habsburškim, dok je Ugarska bila ili izravno u Osmanskom Carstvu ili pod vlašću njegovog vazala Zapolje. A to nije isto. Slavonsko plemstvo je u takvoj situaciji napustilo Zapolju i priklonilo se Ferdinandu. Sabor slavonskog plemstva ujedinio se sa Saborom hrvatskog plemstva u zajedničku instituciju sa sjedištem u Zagrebu, a na slobodni dio Slavonije, zapadno od Virovitice, tada se trajno prenijelo ime zemlje Hrvatske.

Sljedeća autorova romantičarska zabluda odnosi se na kompoziciju grbova u štitu na aversu novca ugarsko-hrvatskih kraljeva Matije Korvina, Vladislava II. Jagelonca, Ludovika II., protukralja Ivana Zapolje, te hrvatskog velikaša Nikole III. Zrinskoga. Grb s prikazom tri okrunjene lavlje glave (na novcu najčešće dvije zbog skučenosti prostora) autor naziva *dalmatinskim* (str. 13, 59, 138, 221, 269, 279) čime opet slijedi zastarjeli i prevladani misaoni obrazac. To što danas taj grb predstavlja Dalmaciju kao hrvatsku pokrajinu, nikako ne znači da ju je izvorno predstavljao u srednjem vijeku.

Grb s prikazom tri zlatne okrunjene lavlje (ili leopardove) glave na plavoj podlozi prikazan je na suvremenom belgijskom grbovniku *Gerle* (između 1369. i 1396.) i simbolizirao je hrvatske zemlje pod vlašću Ludovika I. Anžuvinskog. U istoj funkciji javlja se i na pečatu ugarsko-hrvatskog kralja Sigismunda Luksemburškog iz 1406. te na novcu ugarsko-hrvatskih kraljeva Vladislava V., Matije I. Korvina, Vladislava II. Jagelonca i protukralja Ivana Zapolje.

To potvrđuje i kameni blok s reljefnim prikazom tri okrunjene lavlje glave, stilski datiran u 14. stoljeće, nađen u srednjovjekovnom utvrđenom visinskom gradu Ostrovici. Ostrovica je pripadala moćnom hrvatskom plemićkom rodu Šubića, čije je sjedište bilo na obližnjem Bribiru. Grgur i Juraj Šubić ustupili su 1347. ugarsko-hrvatskom kralju Ludoviku I. Anžuvinskom Ostrovicu u zamjenu za grad Zrin u Slavoniji. Ostrovica je tada postala kraljevski kastrum i prva utvrda koju je Ludovik stekao u Hrvatskoj, a ogranak Šubića koji su se preselili u Zrin prozvao se Zrinskima. Zbog toga je opravdano zaključeno da je taj grb, izvorno najstariji poznati heraldički simbol hrvatskih zemalja, koji je poslije prevage današnjeg suvremenog hrvatskog grba (s crvenim i bijelim kvadratnim poljima), postao simbolom samo Dalmacije⁵.

Zbog svega izloženog besmisleno je da bi kraljevi, koji su u prvoj polovini 16. stoljeća vladali Hrvatskom (ili se pozivali na nju), na svoj novac stavljali grb Dalmacije koja je već preko jednog stoljeća bila u sastavu Venecijanske Republike. Dakle, grb s tri okrunjene lavlje glave je u kasnom srednjem i ranom novom vijeku mogao predstavljati Hrvatsku, a Dalmaciju samo kao cjelinu s njom.

Sâm Nikola III. Zrinski je na svoj novac također stavio hrvatski grb s tri okrunjene lavlje glave, koji je nastavio kovati pod kraljem Ferdinandom Ha-

⁵ V. DELONGA, *Grb Dalmacije - najstariji poznati grb hrvatskih zemalja*. Split, 2009.

bsburškim. To nije ništa neobično, ako se zna da je Nikola bio treći po redu potpisnik isprave na Saboru hrvatskog plemstva u Cetinguadu. Usprkos tome što je imao posjede u Slavoniji, Nikola se pridružio Saboru hrvatskog plemstva u odluci raskidanja personalne unije s Ugarskom i priklanjanju Habsburgovcima, nasuprot slavonskom plemstvu, od kojega je jedan dio stao uz Ivana Zapolju. Osim toga, Zrin se nalazi dosta blizu Cetingrada na kojem je održan Sabor hrvatskog plemstva o tom pitanju, pa je očito da su Zrinski svoj stav zauzeli prema etničkoj, a ne regionalnoj pripadnosti.

Inače, za novac Nikole Zrinskoga, autoru je temeljna literatura bila djelo I. Mirnika, isforsirano objavljeno u obliku tanke knjige⁶, dok mu je nešto mlađa jezgrovita studija Hermine Göricke-Lukić o toj temi⁷ ostala nepoznata ili ju je ignorirao.

U ostavi iz Bukove nije zastupljen novac Nikole Iločkoga, no autor nije zapazio, pa tako ni objasnio tu činjenicu. Poslije osmanskog uništenja Bosanskog Kraljevstva i pogubljenja posljednjeg kralja iz dinastije Kotromanića 1463., kralj Matija Korvin imenovao je 1471. Nikolu Iličkoga novim bosanskim kraljem u očuvanim i oslobođenim dijelovima koji su uključeni u Jajačku i Srebreničku banovinu. S obzirom na to da je Nikola bio i ban cijele Slavonije i Hrvatske, postao je najmoćniji hrvatski velikaš tog vremena, pa je kovao vlastiti srebrni novac, a jedan tip upravo po uzoru na ugarski, odnosno s prikazom Bogorodice s malim Kristom u naručju na reversu. Nedostatak Nikolinog novca u ostavi iz Bukove može se objasniti na dva načina: da se ostava počela oblikovati kada njegov novac više nije bio u optjecaju ili da njegovog novca nije bilo u optjecaju u zapadnijim dijelovima srednjovjekovne Slavonije, barem ne u većoj mjeri. Jedan primjerak novca Nikole Iločkoga u ostavi iz Kusonja kod Pakraca⁸ i u crkvi sv. Lovre u Crkvarima kod Orahovice⁹ (koju je inače izgradio Nikola Iločki) upućuju da je njegov novac bio u optjecaju u relativnoj blizini Virovitice, ali je pitanje u kolikoj mjeri i koliko dugo.

Iako su ostave i općenito skupni nalazi novca iz 15. i 16. stoljeća najbolja svjedočanstva hrvatsko-osmanskih ratova i postupnog osmanskog osvajanja južne Panonije, odnosno srednjovjekovne i ranonovovjekovne Slavonije, T. Bilić, kao velika nada hrvatske numizmatike, ne donosi njihovu topografiju, nego prikaz općenite numizmatičke topografije virovitičkog kraja od predrimskog novca do onog iz 17. stoljeća!? S obzirom na to da od takvog prikaza nemamo velike ili bilo kakve koristi za ovu temu, pokušat ću otkloniti taj propust.

Visinski utvrđeni grad Dobor postao je, poslije pada Bosanskog Kraljevstva, zbog svoga strateškog položaja, jedno od glavnih uporišta za zaštitu Slavonije, a Osmanlijama je odolijevao kao enklava južno od Save sve do 1536. U podrumu ispod velike okrugle kule, zatranom kamenjem, tijekom arheološkog iskopavanja nađen je skupni nalaz 14 srebrnih novaca, od kojih 10 pripada Nikoli Iločkom, a ostali ugarsko-hrvatskim kraljevima Ladislavu V. i Matiji Korvinu. Mali broj primjeraka upućuje na to da nije riječ o ostavi, nego o drugoj vrsti skupnog nalaza¹⁰, vjerojatno vrećici s novcem koja se nosila privezana o pojas ili oko vrata. Nedostatak novca nasljednika Matije Korvina upućuje na to da je skupni nalaz zakopan ili izgubljen prije ili oko 1490. Prvi krupniji

⁶ I. MIRNIK, *Srebra Nikole Zrinskog. Gvozdanski rudnici i kovnica novca*. Društvo povjesničara umjetnosti, knjiga 56, Zagreb, 1992.

⁷ H. GÖRICE LUKIĆ, Novac Nikole Zrinskog u Muzeju Slavonije u Osijeku, *Numizmatičke vijesti* 37/1 (48), Zagreb, 1995, str. 52-70.

⁸ J. BRUNŠMID, Našašće akvilejskih i mađarskih novaca XV. vijeka u Kusonjama (kotar Pakrac), *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, n. s., 8, Zagreb, 1905, str. 186-187.

⁹ T. TKALČEC, Arheološka istraživanja nalazišta Crkvari - crkva Sv. Lovre 2008. g., *Annales Instituti archaeologici* 5, Zagreb, str. 39.

¹⁰ I. BOJANOVSKI, Dobor u Usori (sjeverna Bosna) (Rezultati arheoloških istraživanja 1969. - 1973.), *Naše starine* 24-25, Sarajevo, 1972, str. 30-32, posebno str. 32.

dogadaj koji je uzdrmao Dobor bilo je osmansko osvajanje Srebreničke banovine 1512., ali je Dobor jedini ostao neosvojen. Taj je događaj previše kasan za gubitak te vrećice novca, tako da zatrpavanje podruma treba vezati za građevinske radove krajem 15. stoljeća kada se Dobor kao srednjovjekovni utvrđeni grad preobrazio u artiljerijsku utvrdu.

Sličan nalaz kao u Doboru potječe s Meraje u Vinkovcima, gdje je u jednom grobu kod srednjovjekovne crkve sv. Ilije, na prsima pokojnika bila kožna vrećica s 50 primjeraka srebrnog ugarskog novca kraljeva Matije Korvina i Vladislava II. Jagelonca¹¹. Nedostatak mlađeg novca govori da je pokojnik s vrećicom novca bio pokopan najkasnije 1516. kada je Vladislav II. umro, odnosno najmanje 12 godina prije osmanskog osvajanja tog područja. U Vinkovcima, kod Rokovačkih zidina (ruševina srednjovjekovnog franjevačkog samostana), davno je nađen još jedan skupni nalaz novca s istim sadržajem kao s Meraje, od kojih je sačuvano 39 primjeraka srebrnog novca Matije Korvina i Vladislava II., dok je jedan dio raznesen¹².

Usporedba sadržaja skupnih nalaza iz Dobora i Vinkovaca (mjesto prostorno dosta blizu Iloka) upućuje da je novac Nikole Iločkoga izašao iz optjecaja još tijekom vladavine Matije Korvina, odnosno ubrzo poslije Nikoline smrti 1477. Mogući razlog je sukob između Nikolinovog sina i nasljednika Lovre i novog ugarsko-hrvatskog kralja Vladislava II. Naime, za razliku od drugih hrvatskih plemića, Lovro je ustrajno odbijao priznati Vladislava kao kralja. Kada je 1490. izbio rat između novoizabranog kralja i pretendenta na ugarsko-hrvatsko prijestolje, nadvojvode Maksimilijana I. Habsburškog, Lovro se priklonio potonjem. Time je nastavio izražavati simpatije prema Habsburgovcima, a njegov otac Nikola je inače bio Maksimilijanov krsni kum. Niti poslije primirja i sklopljenog sporazuma između kralja Vladislava i nadvojvode Maksimilijana, nazvanog Požunski mir – potpisanog 1491., a potvrđenog i prihvaćenog od strane većine plemstva – Lovro se nije htio pokoriti. Zbog toga je Vladislav pokrenuo 1494. godine rat protiv njega i zauzeo Ilok. Na kraju je Lovro bio primoran pokoriti se kralju, a 1496. su mu vraćeni svi posjedi uz uvjet da oni poslije njegove smrti, ne bude li imao muških potomaka, pripadnu kralju. U takvoj je situaciji za očekivati da je Vladislav povukao iz optjecaja sav novac Iločkih. To bi ujedno objašnjavalo zašto u ostavi iz Bukove ima mnogo novca Matije Korvina i Vladislava II., a ni jednoga primjerka Nikole Iločkoga. To potvrđuju i sljedeće dvije ostave.

U Lamincima u Lijevču polju, na području koje je u srednjem vijeku pripadalo Vrbaškoj županiji, koja je opet bila u sastavu Donje Slavonije, a kasnije i Jajačke banovine, nađena je ostava koja je sadržavala nekoliko tisuća primjeraka srebrnog ugarskog novca pohranjenih u keramički vrč. Za znanost je spašeno i analizirano 1550 primjeraka koje su kovali kraljevi Matija Korvin i Vladislav II. Jagelonac¹³. Jozo Petrović, koji je objavio tu ostavu, uočio je da ni jedan primjerak na sebi nema godinu, ali nije zaključio da je ostava morala biti zakopana prije 1503., kada se denari Vladislava II. počinju označavati godinama. U jednoj je ispravi zabilježeno da su Turci u zimu 1500./1501. varoš Livač zajedno s utvrdom i samostanom u njoj vatrom u pepeo obratili, i sve stanovnike tog posjeda pohvatali i svezane povelj, a zatim počinili golemo klanje u Vrbaškoj županiji, i gotovo cijelu tu županiju ognjem i mačem opustošili¹⁴.

¹¹ Stojan DIMITRIJEVIĆ, Arheološka iskopavanja na području Gradskog muzeja u Vinkovcima od 1957. do 1965., *Acta Musei Cibalensis* 1, Vinkovci, 1966, str. 51-53, T. 32/1-5.

¹² A. RAPAN PAPEŠA, Pokretni arheološki nalazi kao svjedoci života na prostoru Rokovačkih zidina, u: *Rokovačke zidine*, *Acta Musei Cibalensis* 4, n. s., 2, Vinkovci, 2011, str. 17-25.

¹³ J. PETROVIĆ, Dinarići ugarsko-hrvatskih kraljeva Matije Korvina 1458. - 1490. i Vladislava II. Jagelovića 1490. - 1516. otkriveni u Lamincima kod Bos. Gradiške, *Glasnik Zemaljskog muzeja, Arheologija*, n. s., 10, Sarajevo, 1955, str. 167-179, T. I.

¹⁴ Prijevod s latinskog jezika u: N. BILOGRIVIĆ, *Katolička crkva na području današnje banjalučke biskupije do invazije Turaka*, *Studia Vrbosnensia*, knjiga 10, Sarajevo, 1998., 271.

Upravo bi se za taj tragični događaj trebalo vezati zakopavanje te ostave i stradanje njezinog vlasnika.

Druga je ostava nađena u Kutjevu, a sadržava 1014 srebrnih denara Matije Korvina, Vladislava II. Jagelonca i Ludovika II., pohranjenih u lonac (vjerojatno keramički). Najmlađi primjerci su kovani 1526.¹⁵, a sudeći prema njima, ostava je zakopana ili te ili naredne godine. Osmanlije su osvojili Kutjevo 1536., što znači da zakopavanje te ostave moramo vezati uz neki raniji događaj. Pobjeda osmanske vojske na Mohaču 1526. nije izravno ugrozila Kutjevo, ali je njezin vlasnik mogao sudjelovati i stradati u toj bitci. Isto tako, njezin vlasnik ju je mogao sakriti zbog straha pred neizvjesnošću koja je nastupila poslije ugarskog poraza. Kao uzrok za zakopavanje u obzir dolazi i 1527. kada se Slavonijom proširio rat između pristaša Ferdinanda Habsburškog i Ivana Zapolje, u kojem su sudjelovali Osmanlije na strani potonjega.

Vrlo velik broj primjeraka novca Matije Korvina i nedostatak novca Nikole Iločkoga u ostavama u Lamincima i Kutjevu, upućuje da početak gomilanja novca u ostavi iz Bukove (ako pretpostavimo da je obiteljsko blago), koje nije moglo biti mnogo prije smrti Matije Korvina. U suprotnom bi bio zastupljen poneki primjerak Nikole Iločkoga, kao što je zastupljen jedan primjerak Marije Anžuvinske iz 14. stoljeća. I sljedeće ostave, zakopane nešto kasnije, idu tome u prilog.

U Deronjama, na rječici Mostongi kod Bačke Palanke nađena je ostava od koje je sačuvano 998 primjeraka srebrnog ugarskog novca. Zastupljen je novac Matije Korvina, Vladislava II. i Ludovika II., a najmlađi primjerak je iz 1519. godine. Iznimka je jedan stariji primjerak srpskog despota Đurađa Vlkovića i Janka Hunyadyja¹⁶. U Novim Jankovcima kod Vinkovaca nađena je ostava od 3650 primjeraka srebrnog ugarskog novca pohranjenih u keramičku posudu. Zastupljen je novac Matije Korvina, Vladislava II. i Ludovika II., a najmlađi primjerak je iz 1520. godine¹⁷. Skrivanje tih dviju ostava može se vezati za opasnosti uzrokovane osmanskim osvajanjem Zemuna i Beograda 1521. godine.

U Arači u Bačkoj nađena je ostava koja je sadržavala ugarski srebrni novac Matije Korvina, Vladislava I. i Vladislava II. Spašen je i analiziran veći dio ostave, odnosno 2321 primjerak. Najmlađi primjerci su iz 1522., a zakopavanje ostave vezuje se za Mohačku bitku 1526. godine¹⁸.

U Tompojevcima, između Iloka i Vukovara, davno je nađena ostava ugarskog novca pohranjena u keramičkoj posudi. Sadržavala je oko 3500 primjeraka denara i obola Matije Korvina, Vladislava II. i Ludovika II. Od ostave je spašen samo manji dio koji još nije znanstveno analiziran i objavljen, ali je zabilježen u literaturi¹⁹. Sudeći prema emisijama Ludovika II., njezino se zakopavanje treba staviti između 1521. i 1526., odnosno u vrijeme nemira između osmanskog osvajanja Zemuna i Mohačke bitke.

U Špišić-Bukovici kod Virovitice nađena je ostava koja je sadržavala veći broj ugarskog novca. Spašeno je i znanstveno analizirano samo 16 primjeraka koji pripadaju kraljevima Matiji Korvinu, Vladislavu II. i Ludoviku II. Najmlađi primjerak je kovan 1527. godine²⁰. U Novom Selu (Neudorf) kod Vinkovaca

¹⁵ M. TURKOVIĆ, Skupno našasće madžarskih novaca XV. i XVI. vijeka, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkog društva* 4, Zagreb, 1900, str. 205.

¹⁶ Sergije DIMITRIJEVIĆ, Ostave srpskog srednjovekovnog novca severno od Dunava, *Istorijski časopis* 20, Beograd, 1973, str. 99-100.

¹⁷ Š. LJUBIĆ, Numismatičko otkriće u Novih Jankovcih, *Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva* 1, Zagreb, 1879, str. 122.

¹⁸ F. MOLNAR, Ostava srednjovekovnog novca iz Arače, *Rad vojvodanskih muzeja* 2, Novi Sad, 1953, str. 151-153.

¹⁹ H. GÖRICHKE LUKIĆ, Ostava ranougarskog novca iz Tompojevaca kod Vukovara, *Osječki zbornik* 29, Osijek, 2009, str. 116.

²⁰ J. BRUNŠMID, Našasće ugarskih denara XV. i XVI. vijeka u Bukovici (kotar Virovitica), *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, n. s., 5, Zagreb, 1901, str. 243.

nađena je ostava koja je sadržavala oko 1000 primjeraka srebrnog ugarskog novca kraljeva Matije Korvina, Vladislava II., Ludovika II. i Ivana Zapolje²¹. Najmlađi primjerci kovani su 1527. godine, a zakopavanje obiju ostava može se vezati ili za osmansko osvajanje tijekom pohoda na Beč ili za rat pristaša Ferdinanda Habsburškog i Ivana Zapolje, u kojem su sudjelovali Osmanlije na strani potonjega.

U Gornjem Viljevu kod Virovitice nađena je veća ostava ugarskog novca od koje je spašeno pet zlatnika i 541 primjerak denara i obola. Zastupljeni su vladari Ivan Hunjadi, Matija Korvin, Vladislav II., Ludovik II., Ivan Zapolja i Ferdinand Habsburški²². Najmlađi primjerak je iz 1531., tako da se zakopavanje ostave može vezati samo za rat pristaša Ferdinanda Habsburškog i Ivana Zapolje. Ta je ostava potpuno nepoznata T. Biliću iako je prostorno i kronološki najbliža ostavi iz Bukove.

Tek sada se može povijesno smjestiti ostava iz Bukove, jer najmlađi primjerci iz te ostave su iz 1551., a Virovitica predstavlja najzapadniji grad u tom dijelu Slavonije, koji su Osmanlije osvojili 1552. Prema iscrpnoj analizi T. Bilića, najveći broj ili 4614 primjerka u sačuvanom dijelu te ostave je ugarski, a zastupljeni su vladari Matija Korvin, Vladislav II., Ludovik II., Ivan Zapolja i Ferdinand I., uz jedan stari primjerak Marije Anjou. Austrijskim ili habsburškim zemljama pripada 625 primjeraka, a zastupljeni su donjoaustrijski fenizi (*pfenig*) i zvajeri (*zweier*) Friedricha V. (III.), Maksimilijana I. i Ferdinanda I., gornjoaustrijski fenizi Ferdinanda I., kuruški fenizi Maksimilijana I. i Ferdinanda I., kranjski polukrujceri (*kreuzer*) i fenizi Ferdinanda I., štajerski fenizi Fridriha V. (III.), Maksimilijana I. i Ferdinanda I., šleski fenizi Ferdinanda I. i češki fenizi Vladislava II. i Ludovika I. Zatim su tu Salzburg (cvajeri i fenizi Leonharda von Keutschacha i Matthausa Langa von Wellenburga) i Tirol (krojceri Sigismunda i Maksimilijana). Njemački gradovi i zemlje (po T. Biliću *države*) zastupljene su samo sa 78, a među njima su Augsburg (samo jedan fenig Johanna Werdenberga) i Passau (fenizi Wigilieusa Fröschla von Marzolla i Ernsta von Bayern). Novac hrvatskog velikaša Nikole III. Zrinskoga zastupljen je s 20 primjeraka.

U Crncu, nekoliko kilometara nizvodno uz Savu od renesansne utvrde Siska, nađena je ostava koja je sadržavala oko 80 primjeraka zlatnog i oko 200 primjeraka srebrnog novca, uglavnom ugarskog i vrlo rijetko poljskog i iznimno osmanskog. Ugarski novac pripada vladarima Ferdinandu I., Maksimilijanu II. i Rudolfu II., poljski Aleksandru i Sigismundu I., a osmanski Selimu II. Najmlađi primjerak kovan je 1594. i na osnovi njega skrivanje ostave može se vezati za bitku kod Siska 1593.²³, kada je osmanska vojska doživjela prvi katastrofalan poraz te je trajno zaustavljena u osvajanju ostataka Hrvatskog Kraljevstva. Sljedeće je godine ponovila napad i uspjela kratko zaposjesti Sisk, ali je odmah bila istjerana.

Pregled završavam ostavom srebrnog novca iz Banje Luke na samome južnom rubu Panonske nizine, koja je slučajno otkrivena krajem 1985. na Haništu kod Ferhat-pašine džamije, u temelju neke građevine u blizini ostataka osmanskog karavan-saraja iz kraja 16. stoljeća. Iako je već iz vremena stabilne osmanske vlasti na tom području, ipak je sadržavala srebrni novac kovan od kraja 15. do početka 17. stoljeća, i to najvećim dijelom ugarski s prikazom Bogorodice s malim Isusom u naručju. Ostava je, sudeći prema veličini bakrene

²¹ J. BRUNŠMID, Skrovište ugarskih srebrnih novaca u Neudorfu, *Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva* 9, Zagreb, 1887, str. 100-104.

²² R. MARIĆ, Iz numizmatičke zbirke Narodnog muzeja, *Zbornik radova Narodnog muzeja* 2, Beograd, 1959, str. 198-199.

²³ J. BRUNŠMID, Našašće novaca XVI. vieka kod sela Crnca, *Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, n. s., 1, Zagreb, 1895, str. 115-116.

posude u kojoj je bila pohranjena, sadržavala preko 2000 primjeraka, a preko 1800 je spašeno i danas se čuvaju u muzeju u Banjoj Luci. Spašeni dio ostave analizirao je Boris Graljuk, uz stručnu pomoć I. Mirnika, ali rezultati do danas nisu objavljeni, izuzev vrlo kratkih bilježaka²⁴. Ostava je najvećim dijelom sadržavala ugarske denare kovane u rasponu od vladavine Matije Korvina do Matije II. Manjim dijelom sadržavala je groše poljskog kralja Kazimira IV., šleske groše Ludovika II., groše poljskog kralja Sigismunda I. kao pruskog vojvode, osmanske akče (aspre) i dubrovačke grosete. Posebno je iznenađenje bila pojava 16 primjeraka velikog masivnog srebrnog novca (reala) španjolskih kraljeva Filipa II., Filipa III. i Filipa IV. iskovanih od srebra iz rudnika u Latinskoj Americi, ali naknadno oštro odsječenih rubova²⁵.

U trenutku slučajnog otkrića ostave u blizini se igralo više djece i zateklo nekoliko prolaznika, tako da su uzeli po nekoliko grumenja slijepljenog korodiranog novca, koje su poslije čišćenja dijelili ili prodavali. U vrijeme otkrića te ostave bio sam učenik prvog razreda srednje škole i uspio sam, od djece u narednih godinu dana otkupiti ili dobiti 120 primjeraka koje sam odlučio darovati Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu. I u tom uzorku dominiraju ugarski denari, dok su ostali novci malobrojni. Jedan dubrovački novac je kovan 1626., tako da zakopavanje ostave treba smjestiti u kraj trećeg desetljeća 17. stoljeća.

Pojava ogromnog broja ugarskog novca u rasponu od oko stoljeća i pol upućuje da je vlasnik te ostave intenzivno trgovao na području srednjeg Podunavlja gdje je taj novac bio u optjecaju u najvećoj mjeri. Neznatan broj osmanskog novca, s druge strane, upućuje da vlasnik ostave nije bio domaći čovjek musliman, koji su tada jedini stalno živjeli u novom ili nizinskom dijelu grada Banje Luke (Donji Šeher). S druge strane, primjerci masivnog španjolskog novca odsječenih rubova, što je bila uobičajena praksa tog vremena posebno kod mornara, upućuju da je u unutrašnjost Bosanskog pašaluka mogao dospjeti samo preko jadranskih gradova. Na kraju, s obzirom na činjenicu da u ostavi ima dubrovačkog novca i da je najmlađi primjerak dubrovački, može se pretpostaviti da ju je zakopao dubrovački trgovac 30-ih godina 17. stoljeća.

Izloženi metodološki i faktografski propusti upućuju da T. Biliću znanstvena analiza nije bila posebno važna. Ali to je potpuno nebitna stvar ako je takvo ime bio cilj imati knjigu koja je sama sebi svrha. Problem će nastupiti ako takvo djelo bude (a izgleda da već jest) poticaj za nastanak sličnih, jer će to biti štetno za intelektualno i financijski osiromašeno hrvatsko društvo.

Darko PERIŠA
Hrvatsko katoličko sveučilište
Odjel za povijest
Ilica 242
HR – 10000 Zagreb
darko.perisa@unicath.hr

²⁴ B. GRALJUK, Banja Luka / Hanište. Ranoturski karavan saraj, *Arheološki pregled* 26/1985, Ljubljana, 1986, str. 186.

²⁵ B. GRALJUK, Izložba *10 godina arheoloških istraživanja područja Banjaluke i okoline 1979. – 1988. god.* Banja Luka, 1988, nepaginirano (fotografije na str. 8).